

VLOGA IN ORGANIZACIJSKI RAZVOJ ZVEZE ABSOLVENTOV KMETIJSKIH ŠOL IN ZVEZE ABSOLVENTK KMETIJSKO-GOSPODINJSKIH ŠOL NA SLOVENSKEM V ZADNJEM DESETLETJU STARE JUGOSLAVIJE

ANKA VIDOVIČ-MIKLAVČIČ

I.

Zamisel o ustanovitvi društva Zveze absolventov kmetijskih šol (ZAKŠ) se je porodila med nekdanjimi učenci Kmetijske šole na Grmu pri Novem mestu. Znamenita kmetijska šola je skozi stoletja in strokovno vzgojila lepo število generacij kmečkih mladeničev. Omenjena ustanova je sicer pognala prve korenine še na Slapu pri Vipavi in je imela slovenski značaj, po sklepu tedanjega deželnega odbora leta 1886 pa so jo premestili na grad Grm. Omenjeni grad je bil v nekdanji lasti graščaka A. V. Smoleta.¹ Mnogi »*grmčani*« so kasneje s pridobitvijo nadaljnje izobrazbe v kmetijski ali drugih strokah postali priznani strokovnjaki in zaslužni javni delavci. Med njimi nam omenimo le dr. Mihajla Rostoharja, sprva profesorja na filozofski fakulteti v Brnu in kmalu po drugi svetovni vojni tudi na ljubljanski univerzi.²

Uspešnost delovanja grmske kmetijske šole so beležile tudi izdane jubilejne publikacije, prva leta 1936 ob 50-letnici in druga leta 1986 ob njeni 100-letnici. Slednja je hkrati zabeležila tudi pomen prenove in razširitve kmetijske šole ter izbiro druge lokacije.³

Poleg vsestranskega pouka iz kmetijstva, je šola utrjevala tudi medsebojno tovarištvo »*grmčano*«, ki se je pričelo še posebej razvijati v krogu dijaškega društva Borba, ustanovljenega sredi dvajsetih let in šolskega glasila *Brazde* s prvo številko v šolskem letu 1926/27, izhajalo je do 1931/32.⁴ Toda mladeniška zagnanost »*kmečkih šolancev*«, ki naj bi postali sčasoma napredni gospodarji na lastni kmetiji, je kmalu razbila preozek šolski okvir in zmaga la je želja po trajnejši povezavi absolventov kmetijskih šol zunaj zavoda. Pobudniki novega društva, ki so izšli iz nekdanje Borbe in kot sodelavci prve *Brazde*, so si torej na moč prizadevali razširiti organizacijo po vsej Sloveniji in združiti prav vse absolvente.⁵ Ob iskreni želji po poglobljanju medsebojnega tovarištva so pobudniki novega društva ZAKŠ ves čas hkrati poudarjali, da mora biti organizacija urejena demokratično in delovati v duhu medsebojne strpnosti in zaupanja. To pa je pomenilo, da bo bodoče društvo pripravljeno združevati absolvente različnih idejnih nazorov in političnih opredelitev. Leta 1930 so izdali pobudniki društva okrožnico vsem absolventom kmetijskih šol, ki je pojasnjevala namen ustanovitve društva in ko se je nato nad sto navdušenih absolventov odzvalo vabilu, so leta 1931 sklicali sestanek, na katerem so sprejeli bodoča društvena pravila in izvolili pripravljalni odbor.⁶ Da bi se zavarovali pred napadi bodisi iz klerikalnega ali liberalnega tabora je že pripravljalni odbor izrecno poudarjal, da ZAKŠ »*ni ustanovljena proti katerikoli do zdaj obstoječim kmetijskim stro-*

kovnim organizacijam, ampak kot stanovska organizacija absolventov kmetijskih šol.«⁷

Pravila društva Zveze absolventov kmetijskih šol Dravske banovine je banska uprava odobrila 11. februarja 1933, nekoliko spremenjena pa 14. decembra 1934.⁸ Društvo je imelo svoj sedež v Ljubljani in je v pravilih poudarjalo, da je strogo nepolitično. Članstvo naj bi se organiziralo po okrajih v podružnicah oziroma po okrajnih poverjenikih, če bi bilo manj kot deset članov. Vsaka podružnica je samostojna pravna oseba, vendar je dolžna delovati po pravilih in navodilih Zveze. Glede na število absolventov more v enem kraju delovati tudi več podružnic. Četrtna članarine naj ostane podružnici, ostalo pa dobi Zveza.

Med redne člane sodijo po pravilih absolventi katekole kmetijske šole, le da se dejansko praktično ukvarja s kmetijstvom, med izredne pa sodijo tisti absolventi, ki se v praksi niso pečali s kmetijstvom. Redni člani so imeli aktivno in pasivno volilno pravico, medtem ko so imeli izredni in častni člani vse pravice, razen glasovalne in aktivne volilne pravice.⁹

Zveza absolventov kmetijskih šol Dravske banovine, ki je imela področje delovanja v vseh krajih, kjer prebivajo absolventi kmetijskih šol, je v svojih pravilih poudarila predvsem naslednje: Namen društva je, naj bi ščitilo stanovske interese svojih članov, gojilo tovarištvo, po potrebi člane gmotno podpiralo in s skupnim delom ščitilo in dvigalo ugled ter gospodarsko-socialni položaj kmetijstva. Društvo naj bi pomagalo svojim članom predvsem pri strokovnem izpopolnjevanju in ščitilo svoje člane v njihovih zakonitih pravicah in nudilo pomoč pri iskanju zaposlitve. Te cilje pa je skušala ZAKŠ doseči z zborovanji, prijeteljskimi sestanki, predavanji in poučnimi izletji, s pospeševanjem in širjenjem kmetijskega znanja, zlasti med kmetsko mladino, ki naj bi jo tudi pridobili za kmetijske šole in pa z izdajanjem lastnega glasila.¹⁰

Ustanovni občni zbor ZAKŠ je bil 2. aprila 1933 v dvorani Kmetijske družbe v Ljubljani na tedanjem Novem trgu. Kot je poročal Domoljub se je zbralo 70 absolventov, po sprejetju pravil so izvolili ožji in širši odbor.¹¹ Jedro pripravljalnega odbora in novega vodstva je bilo katoliško opredeljeno, ki je kasneje, kot je razbrati iz imen, tudi tesno sodelovalo s klerikalno kmečko stanovsko organizacijo Kmečko zvezo (1935—1941).

Na ustanovnem občnem zboru so člani širšega odbora dobili med drugimi tudi zadolžitev, naj zberejo v svojih okrajih vse absoltene kmetijskih šol in ustanovijo pripravljalne odbore, ki bodo poskrbeli za

Grad Grm (po Valvasorju)

ustanovitev podružnic. Da bi se Zveza razširila v okrajih na Dolenjskem, je bil prvi večji sestanek 25. maja 1933 na Kmetijski šoli na Grmu, obenem naj bi se zborovalci udeležili tudi vinarskega kongresa v Novem mestu in izleta v Belo krajino.¹²

Sredi junija 1933 je štela Zveza 150 članov, ki so imeli v tem času med drugim tudi zadolžitev, naj poskrbijo, da bo čimveč sposobnih kmečkih fantov prišlo v jeseni obiskovati kmetijske šole.¹³ Hude gospodarske razmere so namreč ovirale šolanje mladine, ki je izhajala zlasti iz manjših kmečkih obratov, saj večina manjših posestnikov ni premogla vzdrževalnine za kmetijske šole. ZAKŠ pa je opozarjala tudi na druga pereča vprašanja kmečke mladine. Zato je poleti 1933 poslala banski upravi in ustreznim ustanovam naslednja priporočila: 1. Kmečkim fantom, sinovom manjših kmečkih posestnikov naj znižajo ali celo ukinejo vzdrževalnino za šolanje na kmetijskih šolah in iz proračuna zagotovijo potrebna sredstva. 2. Banska uprava naj bi se tudi zavzela za nastavev le domačih kmetijskih strokovnjakov in absolventov kmetijskih šol in to na veleposestvih in temu podobno. 3. Zbirajo naj se sredstva za ustanavljanje novih kmetijskih šol, 4. Skrb za kmečka posestva, ki so na prodaji zlasti v obmejnih in potujčenih krajih, naj bi prevzela država ali pa bi omogočila prodajo na podlagi dolgoročnega odplačila absolventom kmetijskih šol, s čemer bi jih zadržala na zemlji in v poklicu, za katerega so se izšolali. Odvrčala pa naj bi vse tiste interese, ki so zlasti prekupčevalci kot tudi nekmetje tuje narodnosti.¹⁴

Pozno poleti, 10. septembra 1933, je bila v Beli dvorani v Unionu v Ljubljani prva skupščina ZAKŠ. Iz poročila o skupščini je razvidno, da je štela ZAKŠ tedaj 215 članov, v teku pa so bile tudi priprave za ustanovitev podružnic po okrajih. Od ustanovitve dalje pa do prve skupščine je imela Zveza 846 dopisov,

Zadružna zveza v Ljubljani ji je dala v svojih prostorih na tedanji Tyrševi 29 v brezplačno uporabo sobo za društveno delo. V tem prostoru so si uredili tudi društveno strokovno knjižico, ki je bila na voljo članom ZAKŠ. Podpirale pa so društvo bodisi z denarnimi prispevki ali s popustom pri nakupu tudi nekateri tedanja podjetja, tako npr. Tvoronica dušika v Rušah, Agrikulturni kemiški ured za kalijevo gnojenje v Zagrebu, Sever in Co. Ljubljana, Chemotechna, Kmetijska družba, nekateri drevosničarji in nekatere katoliške založbe in knjigarne, tako Mohorjeva družba v Celju, Nova založba v Ljubljani, Cirilova knjigarna v Mariboru. Vodstvo ZAKŠ se je na skupščini zahvalilo vsem tistim uredništvom glasil, ki so objavljali njena organizacijska obvestila.¹⁵

Jeseni 1933 so se pričele ustanavljati prve podružnice ZAKŠ. V okraju Ptuj sta bili ustanovljeni dve, in sicer 17. oktobra 1933 za sodni okraj Ormož in 26. novembra 1933 za sodni okraj Ptuj.¹⁶ Ko je Brazda v začetku leta 1934 objavila zapisnik ustanovnega občnega zbora podružnice Ormož je z zadovoljstvom zapisala, da je to »prvi korak na poti podrobnega organiziranja slovenskih absolventov kmetijskih šol za skupno delo v korist slovenskega kmečkega stanu«.¹⁷ Za podružnico Ptuj pa je Brazda navedla, da je štela 17 članov, deset članov se je tudi zavezalo pristopiti h konzorciju novega glasila Brazda (1934—1937).¹⁸

Dne 22. oktobra 1933 je bila ustanovljena podružnica Novo mesto za novomeški okraj na Kmetijski šoli na Grmu v navzočnosti ravnatelja ing. Iva Zupaniča in tajnika ZAKŠ T. Bantana.¹⁹ V pretežno delavskem okraju v Laškem je bil ustanovni zbor podružnice ZAKŠ 5. novembra 1933, in sicer na Dolu pri Hrastniku.²⁰ V Št. Juriju ob južni železnici so za okraj Celje in šmarski okoliš ustanovili podružnico 19. novembra 1933,²¹ ustanovni občni zbor je potekal na Banovinski kmetijski šoli, prisotnih je bilo 63 ab-

solventov. Tokrat je ravnatelj ing. Valentin Petkovšek razložil sprva smernice banske uprave za pospeševanje kmetijskih panog, ing. Fr. Kropivšek načrt za pospeševanje živinoreje, tajnik Tone Bantan pa področje dela in pomen stanovskega organiziranja. Na zboru je spregovoril tudi tamkajšnji predsednik Društva kmečkih fantov in deklet in poudaril velik pomen ustanovitve podružnice predvsem z gospodarske in splošne prosvetne plati.²²

Kot zadnja podružnica v letu 1933 je bila ustanovljena v Ljubljani za ljubljanski okraj, ustanovni občni zbor je bil 17. decembra v dvorani Kmetijske družbe ob prisotnosti okrog 30 absolventov. Člane v odbor podružnice so izvolili iz bližnje in daljne okolice Ljubljane.²³ Februarja 1934 so na rednem članskem sestanku ugotovili, da ima podružnica že 58 članov, razpravljali pa so predvsem o kmetijskem šolstvu in izobrazbi kmečke mladine.²⁴

Prvim podružnicam je dala temeljno programsko usmeritev od začetka 1934. leta izhajajoča Brazda, s podnaslovom Kmečko stanovski list in glasilo absolventov kmetijskih šol. *Brazda*, ki je izhajala kot mesečnik v letih 1934—1937, je že v prvi številki prvega letnika zapisala, da se hoče ukvarjati predvsem »z vprašanji, ki zadevajo kmečki stan in kmečke ljudi, njih gospodarsko, družabno in privatno stanje in življenje«. ²⁵ ZAKŠ in *Brazda* bosta skušala po svojih najboljših močeh združiti »vse resne in dobromisleče kmečke ljudi, mlade in stare za pošteno, složno in ne-sebično delo v korist slovenskemu kmečkemu ljudstvu«. ²⁶ Kot ZAKŠ je tudi *Brazda* poudarjala, da njihovo delo in gibanje ni vezano na nobeno politično stranko in da hoče gibanje ohraniti svojo samostojnost. Hkrati so se zavzemali, naj izključno kmetje sami vodijo nastajajoče kmečko gibanje in pa kmečki list *Brazda*. S tem se je že kmalu pokazala težnja ZAKŠ in *Brazde* po preseganju zgolj društvenega okvira in za cilj sta si postavili poleg pospešenega izobraževanja kmetov in zlasti kmečke mladine združitve prav vseh slovenskih kmečkih ljudi v »enotno in složno kmečko stanovsko organizacijo« in doseči »enotno kmečko stanovsko zastopstvo Kmečko zbornico«. Izobrazba, sloga in vztrajno delo — na teh geslih sta gradili ZAKŠ in *Brazda*.

Dne 4. marca 1934 je bila v Mariboru ustanovljena podružnica ZAKŠ, pri Gambriu se je zbralo 25 absolventov. Udeleženci so po sprejemu smernic za delo društva soglasno izvolili odbor. Podružnica Maribor je teritorialno obsegala mesto in okolico in je kmalu štela 46 članov.²⁷

Za kočevski okraj so ustanovili podružnico v Sodražici 15. aprila 1934 v gostilni Jakoba Kozine »pri Rokici« v Žlebiču. Kot je poročal Domoljub, naj bi podružnica delovala v okviru sodnih okrajev Ribnica, Sodražica in Velike Lašče.²⁸

Občni zbor podružnice Litija s sedežem v Javorju nad Litijo je bil 6. maja 1934.²⁹ Prisotnih je bilo 18 absolventov in drugih kmečkih ljudi. Dopisnik v *Brazdi* je poročal o tem občnem zboru, da so se ga udeležili kot opazovalci tudi mnogi kmečki gospodar-

ji, naročniki *Brazde*, in v razgovoru s tamkajšnjim odborom so obljubili, da bodo še v večjem številu pošiljali svoje sinove v kmetijske šole.³⁰ V Izlakah pri Zagorju se je ustanovila podružnica ZAKŠ 8. julija 1934, tako sta začeli v istem letu delovati v litijskem okraju dve podružnici. Po pisanju *Brazde* naj bi bilo v tem okraju kar 40 absolventov, ki se pa v tem času še niso vsi pridružili ZAKŠ.³¹

Istege dne kot za podružnico Litija, 6. maja 1934, je bil ustanovni občni zbor ZAKŠ za konjiški okraj v Konjicah ob navzočnosti 18 absolventov.³² Tudi tokrat, kot na drugih ustanovnih občnih zboreh, je spregovoril o nalogah in ciljih tajnik Zveze Tone Bantan.

Ko je vodstvo ZAKŠ na sejah razpravljalo o organizacijskem stanju svojih podružnic, je večkrat naglašalo, da ima za svoje delo premalo finančnih sredstev, javnosti pa so prek resolucij posredovali različne zahteve. Tako npr. so na seji ožjega odbora 5. avgusta 1934, ko so med drugim govorili tudi o pripravi na redni letni občni zbor, dan za tem poslali naslednjo resolucijo banski upravi: 1. da se določi v prihodnje iz banovinskega proračuna večji odstotek za kmetijsko šolstvo in kmetijski pouk, 2. da se usmeri vse sile v prizadevanje, da tudi kmetje dobijo svojo stanovsko zbornico, 3. da se da učencem kmetijskih šol več osebne svobode, sicer tudi te kmetijske šole ne bodo polno zasedene, zlasti ob visoki oskrbnini, 4. kmetijski pouk mora biti dostopen vseh kmečki mladini, zato naj se v ta namen zviša število kmetijskih šol, 5. banska uprava naj skuša izboljšati nevzdržne gospodarske razmere kmečkega stanu v dravski banovini, kjer je večina kmetov na robu propada, 6. poskrbi naj se za eksistenco kmečke mladine, ki je brez zaslužka in v večini izročena počasnemu propadanju, 7. vsi načrti zakonov, ki zadevajo kmečki stan, naj se pošljejo v presojo tudi ZAKŠ, saj predstavlja 500 kmečkih izobražencev. Slednje je Zveza ponovno zahtevala, ker na zadnjo vlogo, kot je poročala *Brazda*, banska uprava ni poslala še nobenega odgovora.³³

Druga redna letna skupščina ZAKŠ je bila 8. septembra 1934 na Vinarski in sadjarski šoli v Mariboru ob prisotnosti 150 od 540 članov Zveze in ravnatelja profesorja Josipa Priola, ki je v nagovoru pozival članstvo k tovariškemu in složnemu sodelovanju. Skupščino so spremljali tudi zastopniki okrajnih oblasti, okrajni kmetijski referent Kuret in zastopnik dnevnika *Slovenec* v Mariboru ing. Lambert Muri. O dejavnosti je na kratko poročal predsednik ZAKŠ. Pojasnil je, kako je vodstvo skušalo pri oblasteh s prošnjami in resolucijami preskrbeti svojim članom razne ugodnosti in pa s poučnimi tečaji in izleti članstvu poglobiti zanimanje za strokovno izobrazbo. Pri svojem delu pa je naletelo tako vodstvo kot podružnice na neštete ovire in nasprotovanja »raznih sil«, ki so želeli ZAKŠ spraviti pod svoj vpliv. Toda v tem boju za neodvisnost ZAKŠ ni bila osamljena, moralno so jo podprli predvsem ravnatelji vseh kmetijskih šol in pa nekatera uredništva glasil, ki so bila pripravljena in so tudi objavljala vesti ZAKŠ. Pred-

sednik je še poudaril, da je delo ZAKŠ ovirala tudi razkropljenost vodstvenega odbora kakor tudi članstva v podružnicah in pa predvsem pomanjkanje finančnih sredstev. Zlasti so imeli velike zadrege pri izdajanju svojega glasila *Brazda*.³⁴

V tajniškem poročilu T. Bantana je rečeno, da je ZAKŠ imela tedaj 540 članov in 15 izrednih članov, ki so delovali v 11 podružnicah in od zadnje skupščine so sprejeli ali odposlali 1.185 dopisov.³⁵

L. Miklavc je v blagajniškem poročilu uvodoma poudaril, da je ZAKŠ poslala prošnje za podporo vsem ustanovam, »ki nosijo kmečko ime ali ki od kmečkega denarja žive«,³⁶ ni pa dobila ničesar, le od Tvornice dušika v Rušah je ponovno dobila 500 din in Agr. kem. urada v Zagrebu 100 din. Blagajniško poročilo je prikazalo, da je bilo skupnih dohodkov Zveze do 1. septembra 1934 10.186,32 din in skupnih izdatkov 9.565,32 din, gotovine je v blagajni 621 din. Sicer je celotna aktiva znašala 1.641, vključujoč neplačano članarino, pasiva pa 1.065, pri čemer je samo 100 naročnikov *Brazde* dolgovalo 1.000 din.³⁷ Obenem je vodstvo ZAKŠ pozivalo vse člane Zveze, naj skušajo po svojih močeh zbrati nova denarna sredstva v obliki podpor pri raznih podjetjih in ustanovah pa tudi sami člani, naj bi več prispevali po svojih možnostih.

Navkljub finančnim težavam, ki so peklile društvo ves čas, so na že omenjeni skupščini ponovno sprejeli sklep, naj bo tudi članarina v prihodnje za stare člane ZAKŠ 20 din in za nove člane 25 din. Ko je bilo nato še govora, kdo sodi v članstvo ZAKŠ, je skupščina sklenila, naj se vključijo tudi absolventi gozdarskih šol, pod pgojem, da se ukvarjajo s kmetijstvom. Razpravljali so tudi o tem ali naj bi se v prihodnje ustanovil pri ZAKŠ še odsek za absolvente kmetijsko-nadaljevalnih šol. Potem ko je dal predsednik ZAKŠ kratka navodila za delo v podružnicah, je okrajni kmetijski referent Kuret pozival člane Zveze, naj bodo v vaseh širitelji napredka in naj složno s sosedi delajo v združništvu, »da bodo lažje klubovali gospodarskim težavam sedanjih dni«.³⁸

Dne 31. maja je bil ustanovni občni zbor ZAKŠ podružnice Braslovče, ki je tedaj štela 23 članov. To je bila druga podružnica v celjskem okraju in je bila precej delavna.³⁹ Podružnica Kamnik za kamniški okraj je imela ustanovni občni zbor 7. oktobra 1934 v Hrašah pri Smledniku,⁴⁰ v krškem okraju pa je bila ustanovljena podružnica 23. decembra 1934 v Mokronogu.⁴¹

Po ustanovitvi že omenjene podružnice za kamniški okraj je bilo istega dne še zborovanje absolventov kmetijskih šol iz vse Gorenjske, ki se ga je udeležilo nad 50 absolventov. Na zborovanju so sprejeli številne resolucije: prva je ponovno poudarila, da je ZAKŠ popolnoma nestrankarska in nepolitična organizacija in da zvezini člani sodijo ZAKŠ kot »edino točasno pravo kmetijsko-stanovsko zastopnico slovenskega kmeta, ker samo v tej organizaciji se praktično izvaja načelo: Kmetje naj sami vodijo kmečke organizacije«. V resoluciji je pozivala ZAKŠ vso kmečko jav-

nost, naj jo moralno podpirajo v delu za blaginjo kmečkega stanu.

Pojasniti velja, da je bila Zvezi absolventov kmetijskih šol tedaj tekmeč jeseni 1932 ustanovljena Zveza slovenskih kmetov, katere ustanovitelji so bili nekateri člani iz vodstva Zveze kmetijskih fantov in deklet in nekateri člani iz vodstva razpuščene Pucljeve Slovenske kmetijske stranke. Tudi Zveza slovenskih kmetov je zavračala strankarstvo in skušala zajeti vse slovenske kmete v enotno in složno stanovsko kmečko organizacijo, vendar je dejansko bila le privesek unitaristične Jugoslovanske radikalne kmečke demokracije (JRKD), kasneje Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS).

V drugi resoluciji, sprejeti na že omenjenem zborovanju ZAKŠ v Kamniku, so bile podane zahteve po ustanovitvi kmetijsko živinorejske šole na Gorenjskem, pri čemer se naj ne ozira na osebne ali skupinske interese. Zavzemali so se tudi za nadaljnji obstoj mlekarske šole v banovini in za kritje vzdrževalnih stroškov. Tretja resolucija je zahtevala večje vsote v državnem in banovinskem proračunu za kritje in pospeševanje kmetijstva. V četrti je govora o združnem zakonu, ZAKŠ je zahtevala, da mora biti tak, da bo »jamčil združništvu svobodo združevanja, nevtralnost udejstvovanja in neodvisnost od dnevnih vprašanj.« Na podlagi že sprejetega stališča, na seji odbora ZAKŠ z dne 4. oktobra 1934 o kmečkih zbornicah, so na že omenjenem gorenjskem zborovanju v resoluciji poudarili predvsem naslednje: kmečke zbornice naj bodo kmečko stanovske ne pa kmetijsko strokovne ustanove. Kmečki zastopniki z občin naj bi bili voljeni na podlagi neposredne, tajne in enake volilne pravice, zbornice naj bi bile v delovanju avtonomne. Aktivno in pasivno volilno pravico naj bi imeli le tisti, ki so izključno le kmetje na podlagi zakonske odredbe o zaščiti kmetov, samo posvetovalno pravico pa naj bi imeli kmetijski uradi in kmetijske šole. Zadnji dve resoluciji govorita še o nastavitvi učiteljev na podeželskih šolah iz vrst kmečkega rodu in zaščiti kmetov pred uvozom divjačine.⁴²

Ker ni točnih podatkov, kdaj je bil ustanovni občni zbor podružnice ZAKŠ za kranjski okraj, ki je tedaj obsegal tudi škofjeloški okoliš, je možno, da je bila podružnica v Kranju ustanovljena še v letu 1934, bolj verjetno pa je, da je nastala v letu 1935.⁴³ V začetku pomladi, 24. marca 1935, so ustanovili absolventi v Beli krajini svojo podružnico v Črnomlju,⁴⁴ v začetku poletja, 23. junija, pa v Št. Ilju pri Velenju⁴⁵ za okraj Slovenj Gradec. Dne 25. avgusta so ustanovili podružnico v Kapli⁴⁶ v dravogradskem okraju, jeseni, 20. oktobra, pa še drugo podružnico s sedežem v Prevaljah.⁴⁷

V okraju Maribor desni breg se je ustanovila podružnica ZAKŠ 3. novembra 1935 s sedežem v Slovenski Bistrici. Ustanovni občni zbor je bil v hotelu Beograd, med izredno številnimi udeleženci so bili tudi zastopniki iz sosednjih podružnic in pa Zveze.⁴⁸

Za okraj Ljutomer je bil ustanovni občni zbor podružnice 17. novembra 1935⁴⁹ v gostilni Sever, pri-

sotni so bili absolventi iz ljutomerskega in radgonskega sodnega okraja. V logaškem okraju je bila ustanovljena podružnica 15. decembra 1935 v Logatcu.⁵⁰

Organizacijsko dokaj okrepljena je imela ZAKŠ tretjo redno letno skupščino 1. septembra 1935 v Kmetijski šoli v Št. Juriju, obenem so tedaj proslavili tudi 25-letnico obstoja šole. Po uvodnih slovesnostih je imel predsednik J. Ovsenik predavanje o pomenu kmetijskih šol, Ivan Košan pa je v govoru postavil zahtevo o ustanavljanju kmetijskih šol v vsakem okraju, s čimer bi prispevali k boljši strokovni usposobljenosti kmečkih ljudi, zlasti mladine. T. Bantan je v tajniškem poročilu prikazal pospešeno organizacijsko rast v poslovnem letu 1934—1935, saj je članstvo naraslo za 222 članov, tako šteje ZAKŠ 777 članov, od teh je 20 izrednih. Sicer pa je oštevilčeni poimenski seznam članov sproti prinašala Brazda, prav tako tudi seznam podpornikov Brazde. Do skupščine je bilo ustanovljeno 16 podružnic, nad deset pa se jih je še pripravljalo na ustanovitev. Tajništvo društva je v pretečenem letu sprejelo in odposlalo 1.149 dopisov in zaradi večjega poslovanja so sprejeli še dodatno pisarniško pomoč. V blagajniškem poročilu je F. Dovč navedel, da je imela ZAKŠ 1. septembra 1934 le 460,93 din, skupnih prejemkov 12.154,63 din in 10.087,82 din izdatkov, stanje blagajne je bilo 2.527,74 din. Nadalje je v imenu preglednikov poročal Ivo Žolnir, prisotne je seznanil, da so blagajniške knjige in računi v redu, blagajniško delo pa oteženo, ker ni stalne moči. Tudi na tej skupščini so ugovarjali pereče vprašanje vzdrževanja ZAKŠ in glasila Brazda. K temu je prispevalo kot doslej tudi neredno plačevanje članarine in naročnine.⁵¹

Po skupščini se je sestal še širši odbor ZAKŠ, ki je znova dal zaupnico ožjemu odboru, zato je bil soglasno izvoljen⁵² za naslednje poslovno obdobje.

Sočasno z organizacijsko rastjo podružnic ZAKŠ in članstva je stanovska organizacija s svojimi pogledi, stališči in zahtevami, ki so zadevale najbolj pereča kmečka vprašanja, polagoma prodirala v slovensko agrarno življenje in se hkrati demokratično odpirala javnosti, s čimer si je ZAKŠ kmalu utrdila ugled in veljavo. Večji preizkusni kamen zanjo je bilo organiziranje in vodenje kmečkega zborovanja, ki je potekalo dan pred že omenjeno tretjo letno skupščino ZAKŠ v Št. Juriju. Dne 31. avgusta 1935 naj bi bilo po pisanju *Brazde* »prvo res kmečko zborovanje slovenskih kmetov«, ki so ga sklicali in ga tudi vodili le kmečki ljudje.⁵³ Na tem zborovanju naj bi kmetje sami razpravljali o pomembnih kmečkih vprašanjih. Udeležili so se ga najzavednejši kmetje in to iz vseh delov Slovenije, zato naj bi veljalo za vseslovensko kmečko zborovanje, kot je pisala *Brazda*. Med okrog 200 udeleženci je bilo največ članov ZAKŠ, ostali pa kmetje, ki so »vplivni in znani tudi v slovenski javnosti«. Kljub temu, da so bili vabljeni samo kmetje, so se zborovanja udeležili tudi načelnik kmetijskega oddelka banske uprave dravske banovine ing. Zidanšek, ravnatelj kmetijske šole v Št. Juriju ing. V. Petkovšek, urednik lista *Slovenec* v Mariboru ing. L. Muri in

zastopnik lista *Slovenska zemlja* L. Dolenc in še nekaj uglednih delavcev v kmečkem združenstvu. Brazda je še posebej poudarila, da je najbolj razveseljava ugotovitev ta, da so se tega zborovanja prvič udeležili kmetje iz različnih političnih skupin in da je zborovanje potekalo »v duhu kmečkega tovarštva in složnosti«. Ob otvoritvi zborovanja je predsednik J. Ovsenik, kmet iz Predoselj, sprva poudaril, da je kmečka stiska že postala neznosna, da propadajo kmečki domovi in ljudje, kar terja, da vsi slovenski kmetje združeno in enotno nastopamo za izboljšanje nevzdržnih kmečkih gospodarskih razmer.

Na zborovanju so kot prvo točko pretresali vprašanje o kmečki zbornici, kar je bilo pričakovati ob *Brazdini* anketi in njeni objavi načrta o kmečki zbornici. V razpravi, v kateri je sodelovalo veliko kmetov, so bili vsi enotnega mnenja, kdo se ima pravico imenovati kmet. Poudarili so, da le tisti, »ki se izkaže z od kmečkega dela žuljavimi rokami«. Veliko so nadalje razpravljali o tem, kako doseči ustanovitev kmečke (in ne kmetijske) zbornice in o njenem namenu in pomenu, pri čemer so ugotavljali, da je tudi kmečka stanovska neosveščenost precej pripomogla k zavlačevanju izida okvirnega zakona o kmetijskih zbornicah. Drugo pereče vprašanje, o katerem so se razvneli zborovalci, je bilo vprašanje o zaščiti kmečkih dolgov. Prevladalo je mnenje, ki ga je zastopal Misita iz Maribora, namreč, da je treba za vse kmečke dolgove izvesti revalorizacijo, kar pomeni sorazmerno znižati na raven tedanjih cen kmečkih pridelkov, posebej je bilo govora o zaščiti kmečkih posestev in v zadnji točki dnevnega reda so obravnavali vprašanja stanovske kmečke organizacije, dokler ne prične delovati kmečka zbornica.⁵⁵ Na podlagi razprave so zborovalci soglasno sprejeli sklep, naj bo bodoča stanovska kmečka organizacija nepolitična in enotna za vse slovensko ozemlje, poleg tega so zaupali odboru ZAKŠ, naj bo sklicatelj sestanka, na katerem naj bi skušali doseči sporazum »med vsemi snovatelji raznih kmečkih zvez«, pri čemer pa svobodnega političnega udejstvovanja svojim članom stanovska organizacija ne bi omejevala. *Brazda* je ob koncu poročila še pristavila, da je bilo zborovanje, ki je potekalo od pol petih popoldne pa preko polnoči dostojno in stvarno in »v dokaz, da je vsaj del slovenskih kmečkih ljudi že zmožen sodelovati sam pri reševanju kmečki stan zadevajočih vprašanj«. Tudi namen zborovanja je bil dosežen, zastopnike oblasti in tiska so uspeli prepričati, da so pravi kmetje v skupnih zahtevah enotni in složni, »četudi raznih političnih nazorov in iz raznih pokrajin«.⁵⁶

Slovenska zemlja, glasilo slovenskega kmečkolavarskega ljudstva (slovenskih mačkovcev, torej še predno se je združila s tednikom *Stara Pravda*), je zborovanje ZAKŠ v Št. Juriju ocenila s simpatijo in zapisala, da je na tem pomembnem zborovanju bilo opaziti »predvsem mlajšo generacijo, ki je s priznanja vredno zrelostjo in resnostjo razpravljala« o vrsti perečih vprašanj današnjega kmeta. *Slovenska zemlja* je še poudarila, da je največji moralni uspeh tega zbo-

rovanja v tem, da so bili vsi sklepi soglasno sprejeti, »čeprav zborovalci niso bili vsi istega političnega prepričanja«. »Tako se je,« pravi dalje, »najbolj naprednemu delu slovenskih kmetov — absolventom kmetijskih šol — posrečilo, da so zborovalci pokazali enotne poglede na nekatera aktualna vprašanja«. ⁵⁷

Politične spremembe po petomajskih volitvah leta 1935, Koroščev vstop v Stojadinovičev vladno in snovanje nove politične stranke Jugoslovanske radikalne zajednice (JRZ) ter obnovitev Kmečke zveze v katoliškem oziroma klerikalnem taboru, začetek gibanja slovenskih mačkovcev okoli glasila *Slovenska zemlja* (1935—1937) so postavljali katoliško orientirano vodstvo ZAKŠ pred nove preizkušnje in opredeljevanja. Omenili smo pravkar njeno uspešno poslanstvo v okviru kmečkega zborovanja v Št. Juriju. Na trd oreh pa je ZAKŠ naletela ob obnovljeni klerikalni Kmečki zvezi konec decembra 1935, ko si je postavila v skladu s svojim programom zajeti čimveč slovenskih kmetov v kmečko stanovsko organizacijo pod svojim vodstvom, kar je pomenilo hkrati pod okriljem nove politične stranke JRZ. ZAKŠ, ki si je kot smo videli, tudi močno prizadevala združiti vse slovenske kmete v enotno kmečko stanovsko organizacijo, je ob povezovalni vlogi želela biti vendarle samostojna tudi v prihodnje. Zato se razumljivo ni hotela organizacijsko podrediti klerikalni Kmečki zvezi, s čimer bi poslej postal ZAKŠ le odsek Kmečke zveze, marveč si je ZAKŠ tudi še nadalje ohranila svojo organizacijsko samostojnost, kar je pomenilo, da so ostale podružnice ZAKŠ še nadalje samostojne pravne osebe.

V okraju Maribor levi breg se je ustanovila podružnica ZAKŠ 26. januarja 1936 v Jarenini, ⁵⁸ v okraju Ljubljana okolica pa 15. marca na Vrhniki. ⁵⁹ Spomladi 1936 se je ustanovila podružnica v Mozirju za okraj Gornji Grad. ⁶⁰ Dne 25. marca istega leta so ustanovili podružnico še na Bledu v radovljiskem okraju. ⁶¹ Skoraj čez leto dni, 28. februarja 1937, so ustanovili v tem okraju še podružnico v Bohinju. ⁶²

Po zbranih arhivskih in časopisnih podatkih je moč ugotoviti, da je društvo ZAKŠ z letom 1937 organizacijsko več ali manj zastalo in poslej ni zaslediti večje organizacijske rasti. Pri tem velja poudariti, da je zaradi finančnih težav, raznih nesporazumov tudi glasilo ZAKŠ — *Brazda* konec leta 1937 prenehalo izhajati. Kaže, da v letu 1938 ni bilo ustanovljene nobene nove podružnice in da se tudi članstvo v že ustanovljenih podružnicah ni pretirano povečalo. To ugotovitev potrjuje tudi poročilo z občnega zbora z dne 11. septembra 1938, ki ga je objavilo Jutro 12. septembra 1938. Med drugim je poročalo, da je od 2.000 absolventov kmetijskih šol organiziranih v ZAKŠ-le nad 1.000 članov v 26 podružnicah, te pa delujejo po vseh večjih kmetijski pomembnejših krajih. Na občnem zboru so ob tem sklenili, da bo Zveza zaradi učinkovitejšega poslovanja uvedla posamezna okrožja, ki naj bi glede na krajevne razmere zajela po 10 podružnic. ⁶³ Kot je poročalo Jutro, so člani ZAKŠ zelo živahno razpravljali tudi o novični izdaji svoje-

ga skupnega glasila. Vendar so menili, da bo zaradi pomanjkanja denarnih sredstev slednje še nadalje ostalo odprto vprašanje. Ugotavljali so tudi, da je do lani izhajajoča *Brazda* »pomenila krepko oporo mlademu gibanju« in tožili, da so izdajatelji glasila npr. zaman pričakovali podpore pri oblasteh, kakor tudi pri ustreznih ustanovah. Toda kljub temu so enodušno sklenili, da mora glasilo čimprej znova izhajati, saj predstavlja »list najkrepkejšo notranjo vez in najuspešnejše orožje« v boju za interese kmetijskih strokovnjakov in pa za napredek kmetijstva. ⁶⁴

Sodeč po podatkih, ki so nam bili doslej na voljo, sta se poslednji dve podružnici ustanovili na Štajerskem in v Prekmurju. V letu 1939 se je ustanovila v Sv. Lenartu ⁶⁵ v okraju Maribor - levi breg in zadnja podružnica s sedežem v Murski Soboti leta 1940, ⁶⁶ ki je zajemala absolvente tako v murskosoboškem kot lendavskem okraju. Vzrok za tako pozno ustanovitev podružnice v Prekmurju je bil predvsem v tem, kot je razbrati iz dopisa banske uprave Kmetijski zbornici 6. maja 1938, da so tudi tamkajšnji absolventi kmetijskih šol, ⁶⁷ ne le poljedelski delavci, hodili na sezonsko delo bodisi na tuje ali v nekatere kraje v državi. Šele zaradi znižanja števila sezonskih delavcev, ki so odhajali na tuje (naše oblasti so po začetku druge svetovne vojne dovoljevale odhod le najbolj socialno ogroženim) na eni strani in na drugi ob prihodu prve generacije absolventov iz Banovinske kmetijske šole v Rakičanu, začela je redno delovati šele jeseni 1938, so bile dane večje možnosti za ustanovitev podružnice tudi v Prekmurju.

Ko je konec leta 1937 prenehala izhajati *Brazda*, je vodstvo ZAKŠ dobilo svojo rubriko v *Oraču*, v glasilu Kmečke zveze, medtem ko so podružnice v štajerskih okrajih imele svojo prilogo *Kmečko delo* v *Slovenskem gospodarju*. Ožjemu odboru ZAKŠ je sicer uspelo v letu 1939 znova izdajati svoje glasilo zdaj z naslovom *Mlada Brazda* z močno željo, da bi trdneje povezovala svoje članstvo med podružnicami in vodstvom. Prispevki v *Mladi Brazdi* so skušali ostati zvesti načelu medsebojnega tovarštva in so pozivali člane k strpnosti, predvsem pa je glasilo prinašalo informacijske in pa organizacijske vesti o kmečkem gibanju, kmečkih organizacijah in ustanovah. Toda februarja 1940 je *Mlada Brazda* zaradi finančnih težav nehala izhajati.

Vodstvo ZAKŠ si je ves čas prizadevalo strukturo organizacije prilagoditi trenutnim potrebam, predvsem pa v smislu utrjevanja osrednjih organov stanovske organizacije. Ko je ugotavljalo, da so podružnice premalo delovne tudi zaradi preobsežnega organizacijskega območja, je priporočalo preosnovanje velikih podružnic v več manjših. ⁶⁸

Poleg že delujočega mariborskega okrožja je vodstvo ZAKŠ v letu 1939 znova načrtovalo ustanovitev več okrožij, ki pa naj bi imela položaj le »posve-tovalne ustanove« za določen okoliš z več podružnicami. Ko so zgoraj omenjeno še posebej obravnavali na seji širšega odbora ZAKŠ 8. januarja 1939, so že imeli izkušnjo z delom mariborskega okrožnega od-

bora, ki je po mnenju nekaterih članov širšega odbora ZAKŠ, vse preveč posegalo v pristojnost osrednjih teles ZAKŠ. Okrožje ZAKŠ namreč ni imelo položaja pravne osebe, zato so sprejeli sklep, da mora biti prisoten pri vseh okrožnih sejah bodisi predsednik Zveze ali pa njegov pooblaščen zastopnik, sicer pa sklepe okrožij izpolnjuje ožji odbor Zveze.⁶⁹ Določnejša navodila za delo okrožja ZAKŠ pa je prinesel pravilnik, ki so ga sprejeli na občnem zboru 15. oktobra istega leta v Št. Juriju. Tedaj so soglasno sprejeli tudi manjše spremembe pravil društva, tako npr. se je odslej imenovala Zveza absolventov kmetijskih šol Slovenije, kar je bržkone povezano z načrtovano banovino Slovenijo. V pravilih je posebej določeno, da morejo biti člani ZAKŠ vsi absolventi kmetijskih šol, ki so po narodnosti Slovenci pa tudi neslovenci, če so le končali katerokoli kmetijsko šolo v Sloveniji.⁷⁰

Na že omenjenem občnem zboru so med drugimi stanovskimi vprašanji tudi tokrat obravnavali že ves čas pereče vprašanje, to je redno vplačevanje članarine. Tudi za leto 1940 je bilo določeno 20 din za redne člane, medtem ko naj podružnicam še nadalje ostane 5 din in Zvezi 15 din. Blagajniško poročilo je navajalo, da je še za leto 1938 zaostanka v neplačani članarini skupno 5.820 din, za tekoče leto 1939 pa že kar 10.705 din. Zaostanek članarine je precej oteževal delo društva in pa tudi izdajo *Mlade Brazde*. V letu 1939 je imelo društvo 22.056 din prejemkov in izdatkov 21.117 din, preostanek v blagajni je bil 939 din.⁷¹

Ožji odbor ZAKŠ je bil po volitvah na občnem zboru 15. oktobra 1939 takole sestavljen: predsednik je postal Franc Lipar, prvi podpredsednik Tit Doberšek, drugi Janez Ovsenik, tajnik Ivo Žolnir, blagajnik Lojze Prijatelj in odbornika Stanko Lah in Franc Stropnik.⁷²

Ker je ena od pomembnih nalog vodstva ZAKŠ varovati »popolno neodvisnost organizacije«, so se v sprejetih sklepih na omenjeni januarski seji in oktobrskem občnem zboru znova obračali na članstvo

ZAKŠ in ga pozivali naj ohrani tudi poslej enotno organizacijo za vso Slovenijo. Stanovska organizacija ZAKŠ naj bi bila tudi v prihodnje »vzor vsem drugim organizacijam kmečkega stanu«. Sicer pa je bilo v sklepih še rečeno, da naj sodeluje zastopstvo ZAKŠ še nadalje pri Kmečki zvezi, prav tako naj sodeluje pri Oraču. V prihodnje naj se navežejo ožji stiki tudi s Kmetijsko zbornico in kmetijskim oddelkom banske uprave. Nasploh naj bi se, tako vodstvo kot posamezni člani ZAKŠ, polno udeleževali v javnosti, predvsem v kmečkih stanovskih organizacijah in v združnem gibanju.⁷³

II.

Vprašanje, kako naj se organizirajo absolventke kmetijsko-gospodinskih šol ali v samostojni organizaciji ali le kot odsek ZAKŠ, so rešile na svojem zborovanju na kmetijsko-gospodinski šoli 8. septembra 1934 v Mariboru. Ob prisotnosti 35 absolventk in zastopnikov ZAKŠ so se odločile za samostojno organizacijo in hkrati izvolile pripravljalni širši in ožji odbor, katerega predsednica je postala Bogomila Sagaj iz Selnice ob Dravi. Na zborovanju so sprejele tudi osnutek pravil Zveze absolventk kmetijsko-gospodinskih šol (ZAKGŠ) in določile članarino v višini 25 din za vse leto, pri čemer je bila plačana tudi naročnina za *Brazdo*.⁷⁴ Ko je banska uprava odobrila pravila ZAKGŠ za dravsko banovino s sedežem v Ljubljani,⁷⁵ je bil januarja 1935 v Mariboru ustanovni občni zbor ob prisotnosti zastopnice kmetijsko-gospodinskih šol in urednika Slovenca v Mariboru ing. L. Murija. Po sprejetju pravil so absolventke izvolile 18 članski odbor, mesto predsednice društva pa je prevzela po izvolitvi že prej omenjena B. Sagaj. V govoru je poudarila med drugim potrebo po skupnem delu v organizaciji, saj je kot samostojna »prva ženska kmečka organizacija« dolžna zbrati vse absolventke kmetijsko-gospodinskih šol za organizirano delo.⁷⁶

Grad Grm iz prvih let
Kmetijske šole

ZAKGŠ je svoje organizacijske vesti objavljala v rubriki *Vestnik ZAKGŠ* v Brazdi in tudi poimenski seznam svojih članic, ki jih je našela spomladi 1935 114.⁷⁷ Nekatere od teh so pristopile na povabilo Brazde med izdajateljice tega glasila z deležem 100 din.⁷⁸ Poleg tega je vodstvo *Brazde* vabilo članice, da bi sodelovale s pisanjem prispevkov.

Po društvenih pravilih, odobrenih dne 22. januarja 1935, je bilo področje delovanja ZAKGŠ v vseh krajih dravske banovine, kjer delujejo absolventke in je strogo nepolitično. Namen društva je gojiti in ohraniti tovarištvo in prijateljstvo med članicami in ohraniti vezi med absolventkami in kmetijsko-gospodinjstvi šolami, zastopanje in varovanje koristi njenih članic, kakor tudi kmečkih žena in nasploh kmečkega stanu.

Med redne članice sodijo le tiste absolventke kmetijsko-gospodinjstvih šol, ki se dejansko bavijo s kmečkim gospodinjstvom. Med izredne članice so prištevati tiste absolventke omenjenih šol, ki so zaposlene v drugih poklicih. Častne članice morejo postati vzgojiteljice in učiteljice kmetijsko-gospodinjstvih šol, če pristopijo k društvu in pa osebe, ki jim društveni občni zbor podeli častno članstvo. Samo redne članice imajo aktivno in pasivno volilno pravico, medtem ko imajo ostale posvetovalno pravico. V primeru razpusta ZAKGŠ je po pravilih z dne 22. januarja 1935 pripadalo njeno premoženje Društvu za varstvo deklet v Ljubljani.⁷⁹ Nekoliko pozneje preosnovana pravila, odobrena z dne 20. julija 1939, pa so določala, da po razpustu ZAKGŠ dobi premoženje Kmečka zveza, natančneje njen odsek Ženska kmečka zveza.⁸⁰

Prva seja osrednjega odbora ZAKGŠ je bila 1. marca 1935 v Marijanišču v Ljubljani na kmetijsko-gospodinjstvi šoli, kjer je bil odslej dalje tudi sedež osrednjega društva ZAKGŠ z lastno upravo.⁸¹

S potrditvijo osrednjega društvenega odbora in na podlagi pravil so imele članice pravico ustanavljati krajevne skupine, imenovane podružnice, ki pa so seveda imele položaj samostojne pravne osebe. Delovanje podružnic je v skladu z društvenimi pravili obsegalo bodisi samo okraj ali pa so zajemale tudi kraje v sosednjih okrajih, s ciljem, da bi zajeli v organizacijo prav vse absolventke kmetijsko-gospodinjstvih šol.⁸²

Po doslej znanih podatkih so se ustanovile le tri podružnice, vendar so obsegale po več okrajev. Po odobritvi pravil 29. decembra 1936⁸³ se je 11. aprila 1937 ustanovila podružnica s sedežem v Mariboru. Ustanovni občni zbor je bil v prostorih Zadrugne gospodarske banke. Podružnica ZAKGŠ v Mariboru je obsegala okraj Maribor levi in desni breg in Ptuj.⁸⁴ Večkrat pa se je tudi naglašalo, da obsega podružnica Maribor področje delovanja prav vso slovensko Štajersko.

Hkrati velja zapisati, da je bilo pred ustanovnim občnim zborom podružnice v Mariboru še isti dan tudi zborovanje kmečkih žena in deklet, na katerem so govornice poudarile sicer velik pomen stanovske in

strokovne organizacije ZAKGŠ, toda to zborovanje naj bi hkrati postavilo »močne temelje, na katerih bo nadaljnje delo zidala Ženska kmečka zveza, ki naj bo vedno vodnica pristne kmečke miselnosti in vodnica k lepšemu kmečkemu življenju.«⁸⁵

Za podružnico ZAKGŠ s sedežem v Kranju so bila pravila potrjena 27. oktobra 1936.⁸⁶ Področje kmalu nato ustanovljene podružnice je obsegalo okraj Kranj, Radovljico in Kamnik.⁸⁷ Za okraje Litija, Novo mesto, Krško, Črnomelj in Kočevje so bila potrjena pravila 20. avgusta 1937,⁸⁸ ustanovni občni zbor pa je bil 8. septembra 1937 ob prisotnosti 47 absolventk. Podružnica s tako širokim okolišem je imela svoj sedež na banovinski kmetijski šoli v Mali Loki.⁸⁹ Pred omenjenim ustanovnim občnim zborom je bil istega dne prav tako v Mali Loki letni občni zbor, ki se ga je udeležilo okrog 150 »absolventk raznih kmetijsko-gospodinjstvih šol v Sloveniji«. Ob prisotnosti načelnika kmetijskega oddelka banske uprave ing. Podgornika, člana vodstva Kmečke zveze in predsednika Mladinske kmečke zveze L. Puša in drugih, je tajnica ZAKGŠ B. Sagaj poročala, da se je članstvo Zveze povečalo od poprejšnjih 190 na 230 in da sta ustanovljeni dve podružnici, in sicer v Mariboru in Kranju. V letu 1937 je bilo delo vodstva ZAKGŠ osredotočeno predvsem v priprave na izid novega glasila *Kmečka žena*. Na občnem zboru so znova izvolili odbor ZAKGŠ, predsednica je bila F. Brodar, podpredsednica M. Kranjc, tajnica B. Sagaj, blagajničarka A. Platajs, urednica *Kmečke žene* M. Antončič in preglednici računov M. Zajc in Z. Snoj. Poleg teh je bilo izvoljenih še deset odbornic. Članarina je ostala v isti višini, kot prejšnja leta so stare članice ZAKGŠ plačevale tudi v prihodnje 20 din in nove članice 25 din, vse pa so brezplačno prejemale glasilo *Kmečka žena*.⁹⁰ Takoj zatem je bilo še zborovanje kmečkih žena in deklet za Dolenjsko, tudi na tem zborovanju so F. Brodar in za njo ing. Podgornik ter L. Puš poudarjali, da je mesto kmečkih žena in deklet v Kmečki zvezi.⁹¹

Z letom 1937 je pričela izdajati ZAKGŠ svoje lastno glasilo *Kmečka žena*, strokovno glasilo za kmečko gospodinjstvo, ki je izhajalo kot mesečnik do marca 1941. Leta 1938 je postalo hrati tudi glasilo Ženske kmečke zveze. Podatkov o nadaljnjem organizacijskem razvoju podružnic ZAKGŠ v naslednjih letih ni zaslediti. Potrebno pa je zapisati, da je ZAKGŠ, kot je razbrati iz nekaterih ocen o njenem razvoju, precej zaostajala za organizacijsko rastjo ZAKŠ. Po drugi plati pa je postala organizacijsko jedro Ženske kmečke zveze. Na podlagi sklepa na občnem zboru Kmečke zveze 20. februarja 1938 v Celju naj bi se namreč priključila ZAKGŠ Ženski kmečki zvezi oziroma Kmečki zvezi in naj bi v njenem okviru pričela organizirati ženske odseke pri krajevnih odborih Kmečkih zvez. Zato je bil na podlagi omenjenega sklepa sklican 26. februarja 1939 v posvetovalnici Kmetijske zbornice v Ljubljani izredni občni zbor ZAKGŠ, na katerem so sprejele manjše spremembe pravil v smislu razpusta društva in prenosa društvenega premoženja.

Ko je nato glasilo *Kmečka žena* poročalo o poteku omenjenega izrednega občnega zbora, je med drugim zapisalo, da so tedaj članice »soglasno sklenile in ukrenila vse potrebno, da se društvo razpusti«. ⁹²

Organizacijsko delo članic prejšnjega društva ZAKGŠ pa ni rodilo v okviru Ženske kmečke zveze zaželenega uspeha. Še vse preveč se je sukalo okoli organizacijskih priprav, kar je razvidno s tretjega rednega občnega zbora Kmečke zveze 5. marca 1939 v Celju. Tedaj je v poročilu rečeno, da so ustanovili le osrednji odbor Ženske kmečke zveze, medtem ko se njeni odseki v krajevnih odborih niso razvili. ⁹³

Zveza absolventov kmetijskih šol (ZAKŠ) in Zveza absolventk kmetijsko-gospodinskih šol (ZAKGŠ) sta bili stanovski organizaciji pretežno mladih kmečkih ljudi. Med obema organizacijama je bila razlika zlasti v tem, da je bila ZAKGŠ že od vsega pričetka enovita in se je tudi kasneje, ko je pričela delovati obnovljena Kmečka zveza z njo brez pridržka povezovala. Ko se je leta 1939 ZAKGŠ kot društvo razpustilo, je njeno vodstvo sklenilo, da članice v celoti pristopijo k Ženski kmečki zvezi. ⁹⁴

Nova generacija »šolane kmečke mladine«, organizirane v ZAKŠ je skušala, ne le v obdobju hude gospodarske krize, marveč v vsem obdobju svojega delovanja vzbuditi stanovsko zavest slovenskih kmečkih ljudi in jih združiti za skupno delo v stanovsko kmečko organizacijo. V okviru glasila *Brazda*, katerega programske smernice so izhajale predvsem iz Krekovega krščanskosocialnega gibanja, je ZAKŠ v primerjavi z Zvezo absolventk kmetijsko-gospodinskih šol odločneje odpirala vsa pereča vprašanja slovenskega kmeta in ga hkrati izobraževala, zlasti v okviru rubrike *Naša kmečka zbornica*. Poleg delovanja za doseg stanovskih pravic društva ZAKŠ, je bilo njeno vodstvo in pa članstvo osrednje žarišče vseh pomembnejših akcij, ki so zadevale kmeta. Pri tem naj predvsem poudarimo akcije za doseg kmečko stanovskega zastopstva — kmečke zbornice, socialnega zavarovanja kmečkega ljudstva, preosnove kmetijsko-nadaljevalnega šolstva, dokončanje agrarne reforme, zaščite kmečkih domov itd. Ne da bi posebej natančno prikazali njeno dejavnost, saj bi s tem presegli okvir tega prispevka, moramo resnici na ljubo ob sklepnih besedah zapisati, da je imela ZAKŠ pomembno vlogo pri reševanju vseh pglavitnih socialno-gospodarskih vprašanj v okviru kmečko stanovskih organizacij na Slovenskem, ki so se ustanavljale v zadnjem desetletju stare Jugoslavije.

OPOMBE

1. *Brazda*, III/1936, št. 9, str. 81. — 2. Primerjaj *Brazda*, III/1936, št. 10-11, str. 139, Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani. Ljubljana 1969, str. 217. — 3. Primerjaj Petdeset let Kmetijske šole na Grmu 1886-1936. Novo mesto 1936 in Sto let Kmetijske šole Grm (1886-1986) Novo mesto 1986. — 4. Pedest let Kmetijske šole na Grmu 1886-1936. Novo mesto 1936, str. 99, 101, 102; primerjaj še Janko Šlebingar, Slovenski časniki in časopisi. Bibliografski pregled od

1797-1936, v: Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani 1937. Ljubljana 1937, str. 152; *Brazda*, III/1936, št. 10-11; 12, nep. strani. — 5. Primerjaj Petdeset let Kmetijske šole na Grmu 1886-1936. Novo mesto 1936, str. 101-102; *Brazda*, III/1936, št. 10-11, nep. str. — 6. Kmetijski list, 29. marca 1933, št. 12, članek Absolventom kmetijskih šol — Pripravljalni odbor. — 7. Ibid. — 8. Arhiv SR Slovenije (AS), fond Društvena pravila, (D P), fasc. 6501-6600, št. spisa 6531; Pravila društva Zveze absolventov kmetijskih šol Dravske banovine. — 9. Ibid. — 10. Ibid. — 11. Domoljub, 12. aprila 1933, št. 15. Predsednik je postal Janez Ovsenik, kmet iz Predoselj pri Kranju. V ožji odbor so bili še pritegnjeni M. Puklavec iz Ormoža, L. Miklavec iz Podmolnika pri Ljubljani, J. Jerala iz Vodice, V. Šonc iz Novega mesta in Tone Bantan iz Dola pri Hrastniku. Ker ZAKŠ kot osrednje društvo v Ljubljani še ni imelo svojih prostorov, je začasno opravljal tajniško delo Tone Bantan kar na domu v Dolu pri Hrastniku. (Ibidem); *Brazda*, I/1934, št. 2, str. 27. — 12. Domoljub, 24. maja 1933, št. 21. — 13. Domoljub, 21. junija 1933, št. 25. — 14. Ibid. — 15. Domoljub, 13. septembra 1933, št. 37. — 16. AS, fond DP, fasc. 6501-6600; fond Društva, fasc. 20 701/1933; Pravila za podružnico Ormož so bila potrjena 19. julija 1933 in za Ptuj 4. novembra 1933; *Brazda* I/1934 št. 2, str. 30, 31. — 17. *Brazda*, I/1934, št. 2, str. 30. — 18. Ibid., str. 31. — 19. AS, fond DP, fasc. 6501-6600; fond Društva, fasc. 26.501-28.800/1937, pravila podružnice so bila potrjena 19. septembra 1933; *Brazda*, I/1934, št. 2, str. 30. — 20. AS, fond DP, fasc. 6501-6600; fond Društva, fasc. 20.701-0/1933, pravila podružnice so bila potrjena 30. septembra 1933; *Brazda*, I/1934, št. 2, str. 30. — 21. AS, fond DP, fasc. 6501-6600; fond Društva, fasc. 1001-2200/1934, pravila so bila potrjena 25. septembra 1933; *Brazda*, I/1934, št. 2, str. 31. — 22. *Brazda*, I/1934, št. 2, str. 31. — 23. AS, fond DP, fasc. 6501-6600; fond Društva, fasc. 20701-0/1933, pravila so bila potrjena 6. novembra 1933; *Brazda*, I/1934, št. 2, str. 31. — 24. *Brazda* št. 3, str. 54. — 25. Ibid., št. 1, str. 1. — 26. Ibid., št. 1, str. 3. — 27. AS, fond DP, fasc. 6501-6600; fond Društva, fasc. 1001-2200/1934, društvena pravila so bila potrjena 23. januarja 1934; *Brazda*, I/1934, št. 3, str. 54. — 28. Ibid. pravila so bila potrjena 26. januarja 1934; Fond Društva, fasc. 1-1000/1934; Domoljub, 25. aprila 1934, št. 17; *Brazda*, I/1934, št. 3, str. 54; št. 4, str. 72. — 29. Ibid., fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 1. marca 1934; fond Društva, fasc. 5001-5800/1934; *Brazda*, I/1934, št. 4, str. 71. — 30. *Brazda*, I/1934, št. 4, str. 71. — 31. AS, fond DP, fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 7. junija 1934, fond Društva, fasc. 13501-15500/1934; *Brazda*, I/1934, št. 5. — 32. Ibid., pravila so bila potrjena 14. marca 1934; fond Društva, fasc. 2201-3000/1934; *Brazda*, I/1934, št. 4, str. 72. — 33. *Brazda*, I/1934, št. 5, str. 88. — 34. *Brazda*, I/1934, št. 6, str. 104 in št. 7, str. 120-121. — 35. Ibid. — 36. Ibid. — 37. Ibid. — 38. *Brazda*, I/1934, št. 7, str. 120-121. — 39. Ibid. fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 1. marca 1934; fond DP, fasc. 1-1000/1934; *Brazda*, I/1934, št. 4, str. 71; št. 5, nep. str. — 40. AS, fond DP, fasc. 6501-6600, društvena pravila so bila potrjena 17. maja 1934; *Brazda*, I/1934, št. 6, str. 102. — 41. Ibid., DP, so bila potrjena 11. decembra 1934; *Brazda*, I/1934, št. 7, str. 118. — 42. *Brazda* I/1934, št. 6, str. 103. — 43. V tem, ko je *Brazda* naštevala delovanje drugih podružnic ZAKŠ v letu 1934, je hkrati tožila, da še niso odobrena pravila za podružnico Kranj. Ob zelo kratki notici, da je bil v Kranju 3. februarja »sestanek članov ZAKŠ« za kranjski okraj je prvič omenjena »kranjska podružnica« ZAKŠ šele v septembrski številki *Brazde*, kjer poroča o podružničnem sestanku 8. septembra 1935. Med poročilom

o sklepih tega sestanka je tudi omenjeno, da bodo na novo vložili pravila za podružnico Kranj in še posebej za Škofjo Loko glede na to, da bo v bližnji prihodnosti postala Škofja Loka samostojen okraj. Res je kmalu zatem, kot je iz arhivskih podatkov razvidno, banska uprava 21. decembra odobrila pravila podružnici Kranj, medtem ko za Škofjo Loko ni niti podatkov o ustanovitvi podružnice v Brazdi niti ne arhivskega podatka o odobritvi društvenih pravil. Brazda, II/1935, št. 3, nep. str.; št. 9, nep. str.; AS, fond DP, fasc. 6501-6500. — 44. AS, fond Društva, fasc. 5001-6500/1935; fond DP, fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 20. februarja 1935. Brazda, II/1935, št. 5, nep. str. — 45. AS, fond DP, fasc. 6501-6600; pravila potrjena 29. aprila 1935; fond Društva, fasc. 1501-6500/1935; Brazda, II/1935, št. 6, nep. str. — 46. Ibid., fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 3. julija 1935; fond Društva, fasc. 17001-19000/1935; Brazda, II/1935, št. 9, nep. str. — 47. AS, fond DP, fasc. 6501-6600; pravila so bila potrjena 19. avgusta 1935; fond Društva, fasc. 9501-11.000/1935; Brazda, II/1935, št. 9, nep. str. — 48. AS, fond DP, fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 6. avgusta 1935; fond Društva, fasc. 11001-13000/1935; Brazda, II/1935, št. 11, nep. str. — 49. Ibid., pravila so bila potrjena 1. avgusta 1935; fond Društva, fasc. 19001-21400/1935; Brazda, II/1935, št. 11, nep. str. — 50. Ibid., pravila so bila potrjena 17. septembra 1935; fond Društva, fasc. 21401-27100/1935; Brazda, II/1935, št. 12, nep. str. — 51. Brazda, II/1935, št. 9, nep. str. — 52. Ibid., str. 124-126. — 53. Brazda, II/1935, št. 9, str. 124-126. — 54. Ibid. — 55. Ibid. — 56. Ibid. — 57. Slovenska zemlja, 17. oktobra 1935, št. 4. — 58. AS, fond Društva, fasc. 1-2000/1936; fond DP, fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 7. januarja 1936; fond Društva, fasc. 1-2000/1936. — 59. Ibid., fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 10. februarja 1936; Brazda, II/1935, št. 6, nep. str.; III/1936, št. 1, str. 13. — 60. AS, fond DP, fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 19. februarja 1936; fond Društva, fasc. 5301-7400/1936; 61. Ibid., pravila so bila potrjena 26. februarja 1936; fond Društva, fasc. 5301-7400/1936; Primerjaj Brazda, II/1934, št. 5, nep. str. — 62. Ibid., pravila so bila potrjena 25. januarja 1937; fond Društva, fasc. 1201-2400/1937. — 63. Jutro, 12. septembra 1938, št. 37 (ponedeljsko). — 64. Ibid. — 65. AS, fond DP,

fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 4. maja 1939; Primerjaj Slovenski gospodar, 30. avgusta 1939, št. 35. Notica Podružnice ZAKŠ pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah. — 66. AS, fond DP, fasc. 6501-6600, pravila so bila potrjena 18. aprila 1940; Primerjaj Murska krajina, 23. junija 1940, št. 25 (vabilo na sestanek članov podružnice ZAKŠ). — 67. AS, fond Kmetijska zbornica, fasc. 1-600/1938, štev. spisa 589. — 68. Mlada Brazda, 1939, št. 2, str. 8. — 69. Ibid., str. 7 in 8. — 70. Ibid., št. 10, str. 37, 38. — 71. Ibid. — 72. Ibid. — 73. Ibid. — 74. Brazda, I/1934, št. 6, str. 103, 104. — 75. AS, fond DP, fasc. 6501-6600, št. spisa 6557. — 76. Brazda, II/1935, št. 2, str. 42, 43. — 77. Brazda, II/1935, št. 5, nep. str. — 78. Primerjaj Brazda, II/1935, št. 1, rubrika Vestnik ZAKGŠ; Brazda, II/1935, št. 2, vest o Novih izdajateljih »Brazde«, nep. str. — 79. AS, fond DP, fasc. 6501-6600, št. spisa 6557. — 80. Ibid. — 81. Brazda, II/1935, št. 4, nep. str. — 82. Ibid. — 83. AS, fond DP, fasc. 6501-6600. — 84. Kmečka žena, marec 1937, št. 2, nep. str. Vabilo k zborovanju kmečkih žen in deklet; št. 3, april 1937, str. 54, 55. — 85. Ibid., št. 3, april 1937, str. 54. — 86. AS, fond DP, fasc. 6501-6600. — 87. Ibid., podatka oziroma poročila o ustanovnem obnem zboru podružnice Kranj nismo našli, je pa bilo o njenem delovanju večkrat govora. — 88. AS, fond DP, fasc. 6501-6600. — 89. Kmečka žena, september-oktober 1937, št. 8-9, str. 148, 149. — 90. Ibid., str. 144-146; mesečnik Kmečka žena, s podnaslovom Strokovni list za kmečko gospodinjstvo, glasilo Zveze absolventk kmetijsko-gospodinjstvih šol je izhajal v Mariboru 1937-1941. Od leta 1938 tudi glasilo Ženske kmečke zveze in jo je izdajal konzorcij Kmečke žene. Glasilo je svoje poslanstvo predvsem videlo v utrjevanju kmečke stanovske zavesti kmečkih žena in deklet, oživljalo je katoliško tradicijo med kmečkim ljudstvom in vzgajalo k modernemu kmečkemu gospodinjstvu. — 91. Kmečka žena, september-oktober 1937, št. 8-9, str. 146-149. — 92. Primerjaj preosnovana pravila ZAKGŠ z dne 20. julija 1939 — AS fond Društva, fasc. 16001-19000/1940, št. spisa 18617; Kmečka žena, april 1939, št. 4, str. 126. — 93. Orač, april 1939, št. 4, str. 51; Primerjaj Vestnik za organizacijska vprašanja, april 1940, št. 4, str. 14; september 1940, št. 9, str. 35; februar 1941, št. 2, str. 2. — 94. Kmečka žena, april 1939, št. 4, str. 126.

ORJUNAŠI NA SODIŠČU

JELKA MELIK

Letos mineva 65 let od znanih dogodkov v Trbovljah, ko je 1. junija 1924 prišlo do spopada članov Orjune in rudarjev.

Orjuna, skrajšano od Organizacija Jugoslovenskih Nacionalista, je delovala najprej kot Jugoslovanska Napredna Nacionalna Omladina katere prvi sestanek je bil 23. 3. 1921 v Splitu.¹ Njen program, objavljen v »Pobedi« 15. 10. 1921 in kasneje priključen statutu Orjune², je v 3. in 4. odstavku prve točke določal:

»Doktrina nacionalizma vsebuje predvsem kult rase, zato podreja vse funkcije življenju posameznika in naroda, ustvarjanju posebnega organizma, ki naj izvrši etično narodovo poslanstvo. — Vsled tega propagira napredna nacionalistična omladina integralni nacionalizem v prosvetnem, pravnem, gospodarskem in socialnem življenju naroda, ki je predpogoj, da se dviga in manifestira duševna kultura naroda, ki ima svoje jedro že v svoji narodni psihi.«